

ANLAMBİLİM PERSPEKTİFİNDE “GELİŞİ GÜZEL KELİMELER”*

“Gelişî Güz el Kellmeler” In a Perspective of Semantics

Prof. Dr. Kubilay AKTULUM**

ÖZ

Gösterge çözümlemesinden metne, metinden kültür çözümlemesine yönelen göstergebilim kültür olgularını, bunların değişik toplumdaki görünümünü de inceler. Kültür göstergebiliminin verilerini kullanan anlambilim özellikle François Rastier'nin yorumsal anlambilim başlığı altındaki kuramsal verilerinden yararlanarak anlam odaklarını kavramaya çalışır. Algirdas Julien Greimas'ın yapısal anlambilim başlığı altında gerçekleştirdiği anlam çözümlemesi çalışmalarına koşut olarak yorumsal anlambilim, metinleri, ardından toplumların kültürlerini çözümlenmeye yarayacak yöntemsel veriler ortaya koyar. Iouri Lotman ve Boris Ouspenski'nin öncülük ettiği, Sémiotique de la Culture Russe (Rus Kültürünün Göstergebilimi) başlığı altında yaptıkları çözümlenmelerden esinlenen böyle bir yaklaşımın Fransa'daki temsilcileri arasında sayılan Greimas, Rastier gibi araştırmacılar kültürü metinde çözümlenmiş bir etken olarak değerlendirirler. Bu bakış açısına göre, göstergesel biçimler anlamlı biçimlerdir anlayışı benimsenir. Greimas için kültürel gerçekler, kavramsal ve ideolojik modeller biçiminde metne işlenmiştir. Greimas'ın tanımlamalarını geliştiren François Rastier, metnin anlambilimi başlığı altında Saussure ve Hjelmslev gibi dilbilimciler tarafından kurulan ve dillerin özelliklerini Cassirer'in sembolik formlar olarak adlandırdığı gösterge dizgelerine ve kültürel oluşumların özelliklerine bağlayan bilgi alanı olarak kültürlerin göstergebilimi için çözümlenme yolları sunar. Anlambilimsel kuramını kültür bilimi buluşturan Rastier, Greimas'ın anlamı sözlükbirimlere indirgeyen yaklaşımının ötesine geçerek yorumsamacı (fr. herméneutique) bir görüngüde metnin anlambilimini kültür göstergebilimiyle buluşturur, bir kültür göstergebilimi için kimi ölçütler önerir: Örneğin metinlerin betikbilimsel ve yorumsamacı çözümlenmesi ölçütlerden birisidir. Anlambirimcikleri bağlamı dikkate alarak çözümlenmeye dayanan bu aşama söz konusu metnin ayrıca özelliklerini belirlemeye uğraşır. Betimleme aşamasında değer yargıları ileri sürmeden metindeki değerleri betimler. Anlamı belirleme aşamasında anlamsal özellikleri olan unsurlar yanında imgeleri de dikkate alır. Bunları yaparken karşılaştırmalı ve ayrımsal bir tutuma bağlı kalır, kültürün ancak kültürlerarası bir görüngüde kavranabileceğini düşünür. Söz konusu ölçütler içerisinde metinselliğin bir parçası olan, yalın birer gösterge olmanın ötesinde anlambirimler olarak kelimelerin kültürel arka planlarıyla etkili bir işlev yüklediklerini unutmamak gerekir. Birer kültürel kelime (fr. lexiculture) olarak görülen bu türden anlambirimler bir kültür anlambilimi perspektifinde değerlendirilebilir. Göstergebilimi basamaklaştırılmış verilerinden yararlanan bu yaklaşımı Öcal Oğuz'un Gelişî Güz el Kelimeler adlı kitabında kullanacağız. Kültür anlambiliminin tüm ölçütlerini bir yazı bağlamında kullanmadan bir dizi anlambilimsel uç üzerinde odaklanacağız. Amacımız kültür anlambilimi perspektifinde kullanılan verileri belli ölçüde uygulamaya sokmak, bir çözümlenme önerisi ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler

Gelişî Güz el Kelimeler, Öcal Oğuz, göstergebilim, anlambilim, kültür göstergebilimi, kültürel kelime.

ABSTRACT

Turning from sign analysis to text, from text to culture analysis, semiotics tends to examine cultural phenomena and their appearance in different societies. Using the data of cultural semiotics, semantics tries to comprehend the semantic focus particularly by making use of the theoretical data of François Rastier under the title of interpretive semantics. Parallel to the semantic analysis studies carried out by Algirdas Julien Greimas under the heading of structural semantics, interpretive semantics texts then, reveal methodological data that will be used to analyze the cultures of societies. Inspired by the pioneering analysis of Iouri Lotman and Boris Ouspenski in their Sémiotique de la Culture Russe (Semiotics of Russian Culture), and regarded as being among the representatives of such an approach in France, Greimas and Rastier, consider culture as a factor dissolved in the text. According to this point of view, the understanding that semiotic forms are meaningful forms is adopted. For Greimas, cultural facts are embedded in the text in the form of conceptual and ideological models. François Rastier, who develops the definitions of Greimas, offers ways of analysis for the semiotics of cultures as a domain of knowledge, which is established by linguists such as Saussure and

* Geliş tarihi: 25 Şubat 2021 - Kabul tarihi: 25 Kasım 2021
Aktulum, Kubilay. “Anlambilim Perspektifinde ‘Gelişî Güz el Kelimeler’” *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 29-40

** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, aktulumk@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-9929-937X.

Hjelmslev, under the title of semantics of the text and connects the features of languages to the characteristics of what is called “symbolic forms” by Cassirer and their cultural formations. Bringing his semantic theory together with culture science, Rastier goes beyond Greimas's approach that reduces meaning to lexicographic units and brings together the semantics of text with cultural semiotics in an interpretative phenomenon, and suggests some criteria for a cultural semiotics: for example, scripting and interpretive analysis of texts are among the criteria. This step, which is based on analyzing the semantics considering the context, is based on determining the distinctive features of the text in question. It also describes the values in the text without suggesting value judgments in the description phase. In the determination of meaning, it takes both the elements with semantic features and images into consideration. While doing these, he adheres to a comparative and differential attitude, thinking that culture can only be understood as an intercultural phenomenon. Within these criteria, it should not be forgotten that words as semantic units employ an effective function together with their cultural background that is beyond being simple indicators of textuality. Such semantic units, which are seen as cultural words (fr. lexiculture), can be evaluated from a cultural semantic perspective. We will use this approach, which makes use of the stereotypical data of semiotics, in Öcal Oğuz's book called *Gelişi Güzel Kelimeler* (Random Words). We will focus on a number of semantic extremes without using all the criteria of cultural semantics in the context of a writing. Our aim is to put into practice the data used in the cultural semantics perspective to a certain extent and to present an analysis proposal.

Keywords

“Gelişi Güzel Kelimeler”, Öcal Oğuz, semiotics, semantics, cultural semantics, lexiculture.

“*İnsanın en güzel buluşu kelimelerdir*” der Étienne de Montety (bkz: Ligas 2012:13). Hem günlük yaşamımızı besler, hem de düşüncelerimize ve konuşmalarımıza zenginlik katar. Kelimeler, şimdimiz, geçmişimiz ve geleceğimizle ilgili çok şey anlatır. Her gün, bir şeyler söyleyecek kendi kelimelerini yaratır: “*Kelime diyen dil der, dil diyen kaçılmaz olarak kültür*” der. Claude Lévi-Strauss'a bakılırsa, dil ve kültür arasındaki ilişki sorunu üç açıdan yaklaşılabilir: Kültürün bir parçası olarak dil, kültürün bir ürünü olarak dil ve kültürün koşulu olarak dil (bkz: Ligas 2012:14). Kelimeler yapısalcılarının savundukları gibi yalın birer dilsel gösterge olmanın ötesinde kültürle belirlenen anlamlı simgelerdir. Bir dildeki sözlüksel şu ya da bu unsurun kültürel yükü kelimeyi ilk anda algılanabilen sıradan bir yapı olmaktan uzaklaştırır. Kelimenin kültürel yükü onu saydamsızlaştırır, yalın ve sıradan bir iletişim nesnesi olmaktan uzaklaştırarak bir düşünce nesnesine dönüştürür. O andan başlayarak düzanlamının yerini yananlam alır: “**AC**: *Sözlüklerde düz anlamı “yemek yeme ihtiyacı olan” diye veriliyor, karşısına ise “tok” deniyor.*” (Oğuz 2020: 17). Ya da “**BAHÇE**: *“Sözlükler, sebze, meyve ve ağaç yetiştirilen yer, evlerin etrafındaki yeşil alan diye tanımlıyor.”* (Oğuz 2020:29). Bu türden tanımlamalar düzanlama ilişkindir. Kimileri kültürel arka planlarıyla, simgesel ve imgesel değerleriyle yananlamlaşırlar.

Anlambilimciler iki tür anlamdan söz ederler: Göndergesel anlam ya da kavramsal anlam ve yan anlam. Göstergebilimdeki karşılığıyla “*düzanlam*” (fr. dénotation) ve “*yananlam*” (fr. connotation). Bir kelimenin sözlük anlamı düzanlama; çağırıldığı, çağırıldığı, kültürel, düşünsel vb. özgülüğüyle kendini belli eden anlam ise yananlama karşılık gelir. Kendimizi karşıt bir çerçeveye yerleştirdiğimizde, kelimenin kaynak kültürde gönderme yaptığı “*gönderge*” (fr. référent; kendisinden söz edilen şey; sorgulama nesnesi) hedef kültürde bulunmadığında kapalı, örtük bir anlamdan (saydamsızlık), özgülüğünü ilk anda belli etmeyen bir nitelikten ya da içerikten söz edilir. *Gelişi Güzel Kelimeler*'de her biri kısa biçim tanımına uyan bölümlerin başlangıcında sözlüksel tanımlamaların yapılmasının nedeni budur. Her tanım önce henüz tam bir biçim verilmemiş bir “*töz*” (fr. substance) olarak karşımıza çıkar. Ancak her “*kelime*” kültürel arka plan ve bağlamla biçime dönüşür. Töz ve biçim karşıtlığı (ilişkisi) öne çıkan ilk özellik-

tir. Karşıt bir konumda (durumda) ise başka türden bir ilişkiden: Saydamsızlıktan (anlamsal örtüklükten, kapalıktan) söz edilir. “Saydamsızlık”, hedef kültürde kesin bir göndergenin olmaması durumunda gerçeklikten bir kopuşa karşılık geldiğinde kısmi olabilmektedir; gerçekliğin hedef kültürde var olmadığı durumda ise tamdır. “Kelime”, normal koşullarda farklı bir toplumsal ve kültürel bir görünümü açıklar. Kitaptaki bölüm başlarında sözlüksel tanımların öne çıkan ilk işlevi kısaca bu biçimde özetlenebilir. Saydamsızlığı gidermenin yolu ise dilsel anlambilimin ötesinde kültürel bir anlambilimin alanına giden, Philippe Hamon’un *Du Descriptif* (Betimsellik üzerine) adlı yapıtında önerdiği gibi, anlambilimsel bir “açılım” (fr. *déclinaison*) yöntemine başvurmaktır. Böyle bir tutum ile gösterenden çok gösterilen üzerinde odaklanılarak anlamın kültürel üretimi yanında öznel ve toplumsal algılanışı üzerinde odaklanılır: “*Görselin güçlü olduğu çağımızda ve sosyal medyada bu yazuları tabir yerindeyse farklı çizimleri olan sözün resmi gibi düşündüm; tuvali hazırladım, fırça ve boyları dostlarıma uzattım.*” (Oğuz 2020:3) Öznel olanla toplumsal olan üçüncü bir unsur olarak alıcı (dostlarım) aracılığıyla buluşturularak saydamsızlığa açıklık kazandırılır.

Gösterileni odağa alan böyle bir yaklaşım göstereni görmezlikten geliyor anlamına gelmemektedir. Her gösterilen bir göstereni zorunlu kıldığından her biri kendi içerisinde göstergeleştirilen alt başlıklar (Aç, Alkış, Ayıp vd.) önce “*dizimsellik*” (fr. *syntagmatique*) ekseninde sözlük tanımlarıyla yatay bir görüngüde açılımlar. Her unsur (kelime) sözlükbilimsel (fr. *lexicologique*) bir görüngüde bir töz olarak ileri sürülür. Anlamsal çekirdeğe bağlı olarak işlerlik kazanan “*dizisellik*” (fr. *paradigmatique*) ise tüm yoğunluğuyla devreye sokulur. Anlambilimsel bir sorgulamanın koşulu olan bu iki unsur tüm bölümlerin yapısal olarak odağında yer alır: Anlambilim bir sözcüğü, kavramı en az iki eksenle tanımlamaya dayanır: dizimsel eksen ve dizisel eksen. Birincisi, “*dil birimlerini söz zincirinde birbirlerini izlemeleri bakımından incelemeye*” dayanır; ikincisi ise “*değiştirim sonucu birbirinin yerini alabilen ve aynı düzeye bağlanan birimler arasında kurulan düşey bağıntı*” üzerinde odaklanır (Vardar 2007:80). Birinci aşamada sözdizimsel bir çözümleme yapılır, sözcüklerin aralarındaki ilişkiler ortaya konulur (örneğin, en bilinen ilişki biçimi bir karşıtlık ilişkisine dayanır: “**AÇ**: *Sözlüklerde düz anlamı “yemek yeme ihtiyacı olan” diye veriliyor, karşıtına ise “tok” deniliyor.*” AÇ → TOK). İkinci aşamada sözcükler seçilirken anlamlarına göre bir tercih yapılır. Bu aşamada sözcüklerin anlamsal ilişkileri eşanlam, karşıt anlam, çokanlamlılık gibi ilişkilerle tanımlanır. *Gelişi Güzel Kelimeler*’i böyle bir tanımlamaya koşut olarak değerlendirdiğimizde onun dilsel ve söylemsel özgülüğünü kavrarız: Dizimsel ve dizisellik bakımından şu ya da bu “kelime”nin dilsel ve söylemsel özgülüğü ortaya konulduktan sonra doğal olarak bağlam (F. Rastier, anlambilim yaklaşımında kültürel bir tanımlama yaparken bağlamı öne alır) üzerinde odaklanılarak anlamsal sorgulama sürecine geçilir, böylelikle ele alınan nesnenin gerçeklik koşulları (arkasındaki kültürel, değersel, düşünsel birikim, bağlam) irdelenir. Pragmatik düzlemde bir göstergeler dizgesi olarak “kelimeler” ile kullanıcıları (bir kişi, toplum) arasındaki ilişkilere bakılır (örneğin: “... *tuvali hazırladım, fırça ve boyları dostlarıma uzattım. (...) her biri bir fırça sürerek, ayrı bir renk ve güzellik katarak resmi tamamladı*”). Böyle bir okumada anlam yanında gösterenin ne olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Tüm kitap, bir göstergeler dizgesi olarak ele alındığında gösteren (fr. *signifiant*), gösterilen (fr. *signifié*) ve gönderge (fr. *réfèrent*) unsurları üzerinden bölümlenme yapılır, kitap, okuma birimlerine ya da kesitlere ayrılır (Ö. Oğuz’un kitabı doğal bir kesitsel ayırımla mikro anlatılar olarak kurgulanmıştır). P. Pruvost ise gösterilen ve gönderge arasında konumlanan dördüncü bir unsurdan söz eder: Kelimelerle belirtilen varlık ya

da nesneye karşılık gelen “gönderi” (fr. référé) (Pruvost, 1999:399). Gösterilen, bir gösterenin bir toplumca (toplulukça) paylaşılan ortak bilgisine karşılık kullanılır; gönderi, bu topluluğa ait her konuşmacının (kitabın yazarı) gösterilen konusunda ileri sürdüğü kişisel düşünceye karşılık gelir; gönderge toplumun üyelerince paylaşılan somut bir gerçekliği, bilinen bir kavramı temsil eder. Gösterilen yalın “kelimelere” indirgenmez, Jean Pruvost’un söylediği gibi birer “kültürel kelime”ye (fr. lexiculture) dönüşür: “*Dil-kültür öğretimi alanında bir disiplin olarak “sözlük-kültürbilim”, kültüre kelime yoluyla ve kelimeye de kültür yoluyla sözlüğe girişi teşvik etmeyi amaçlamaktadır.*” Robert Galisson, kültürel kelimeyi “*kültürü, kendisi için inceleme amacıyla olmayan tüm söylemlerdeki sözcüklerde ve sözcükler aracılığıyla harekete geçirilen ve güncellenen kültür*” (Galisson, 1995: 6) olarak tanımlar. Böyle bir tanımlamaya koşut olarak söylersek, sözlükler, kelimeler ve söylemler aracılığıyla bir ulusun kültürünü “işler”, bir toplumun, topluluğun kültürel özgülüğünü özgün-benzer (otantik) ve gerçek görünümü içerisinde biçimlendirir, bir başka anlatımla tözü biçime dönüştürür. Alain Rey’in söylediği gibi, kültürel kelimeler aracılığıyla bir söyleme düşünsel, dokunsal ve toplumsal zenginliklerin bütünü katılır, orada kültürün ayırıcı yönleri yansıtılır, kültürel kelime-biliminin kaynağı budur; söz konusu unsurlar (zenginlikler) kültürel mirası oluştururlar, bilinçli ya da bilinçdışı biçimde bir topluluğun olduğu gibi kabullendiği söz konusu içerik toplumun ya da topluluğun ayırıcı unsurları olur, ona toplumsal bir bütünlük kazandırmaya yarar (Rey, 1987: 3). Bu tanımlamaya göre kelimeler, anlamsal tanımlarının önerdiğinden çok daha büyük ve karmaşık gerçekleri ifade eden ortak bir kültürel yüke sahiptirler. Bu nedenle, bir dilsel birimde içerilen (yer alan) kültürel bilgiler “*göstergelerin ve onların tarih, yaşanmışlık ve güncel gerçeklikle ilişkileri konusunda tam bir bilgi gerektirir.*” (bkz: Ligas 2012: 15).

Öyleyse, “kültürel kelime” kavramı, Galisson’un söylediği gibi (Galisson, 1999: 480), kültürel olarak öne çıkan kelimelerin içinde ve gerisinde yer alan, bulunması, açıklanması ve yorumlanması gereken kültürü incelemeye yöneliktir. Kelime kültürbilimine (fr. lexiculturologie ya da pragmatique lexiculturelle) göre “*kültüre etnoloji, antropoloji, sosyoloji, göstergebilim, tarih, coğrafya, felsefe vb. yoluyla girilmektedir.*” (Silva 2013:69). Kültürbilimsel pragmatik, kültürün alanına kelimeler aracılığıyla girmeye çalışır, amaç dil ve kültürü yakınlaştırarak, onları birbirlerinden ayırmadan ortak bir töze sahip olduklarını vurgulamaktır. *Gelişi Güzel Kelimeler*’in başlığının anlamı böylelikle daha iyi kavranır (çağrıştırdığı rastlantı kavramına birazdan değineceğiz).

Dilbilimin alanında kültürel kelime-biliminin katkısı olumlanarak, güncel olana, “*gündemdeki kültüre*” gönderme yapma arayışını bir yana bırakmadan gösteren, gösterilen, gönderge kavramlarına ayrı bir boyut kazandırılır. Kültürel kelime olmaksızın gerçek bir iletişimden söz etmek olası değildir. Öyleyse kültürel kelime dördüncü bir kendilik olarak karşımıza çıkar, üçlü göstergeye (gösteren, gösterilen, gönderge) dördüncü bir boyut, bir *gönderi* (référé) olarak katılır.

Gelişi Güzel Kelimeler’i işlevi, göstereni ve gösterileni bakımından kısaca özetlediğimiz böyle bir yöntemsel şemaya göre okuyabiliriz. Yazarın her adımda (sayfada ya da bölümde) arayışı bütünüyle özetlediğimiz bu anlambilimsel (ve göstergebilimsel) yapıya uyar: “*Kelimelerle sohbet serüvenimde dil varlığının özensiz veya rastgele anlamına gelen şekliyle ‘gelişigüzel’ çıkmadığına; kültürün onu doğduğu andan itibaren iyi ve güzel ekseninde ilmek ilmek dokuduğuna bir kez daha inandım.*” (Oğuz 2020:4). *Topluluğa ait her konuşmacının (kitabın yazarı) gösterilen konusunda ileri sürdüğü kişisel düşünceye karşılık gelen*” gönderi bu türden söylemlerde somutluk kazanır. Buna karşın ortak duyusun “*rastgele*”lik olgusunu tarafsızlaştırdığı da vurgulanır. Böylelikle

“*gelişi güzel kelimeler*” adlandırması (aynı özü “*paldır kültür kentleşmeler*” de de görürüz) gösterilenin değil, yalnızca gösterenin ve gönderinin kapsamında konumlanır. Dolayısıyla yukarıda sözünü ettiğimiz, her anlambilimsel ve göstergebilimsel sorgulamanın ilk aşaması olan dizimsellik ve dizisellik ayrımı geçerlilik (işlerlik) kazanır. “*Rastgele*” ve onunla yerdeş bir kavram olan “*gelişi güzel*” kullanımı gönderi düzleminde belli bir öznelliği de açıklar. Tıpkı rastlantıyı bilinçaltının bir dışı vurumu olarak gören gerçeküstücü yazarlarda olduğu gibi. Bu anlamıyla rastlantı, imgeleme gücünün kendince işleyişini açıklarken onun somut dışı vurumu olan imge araya girer. Kitapta bu olasılık dışlanmaz: “*Görselin güçlü olduğu çağımızda ve sosyal medyada bu yazuları tabir yerindeyse farklı çizimleri olan sözün resmi gibi düşündüm.*” (Oğuz 2020: 3). “*Sözün resmi*” Bachelard’ın tüm yapıtlarında öznelliği içeren bir imge olarak tanımlanır. Göstergebilimciler için bu resim “*gösteren*”e karşılık gelir. Öyleyse kitap gösteren yanını öncelikle bu biçimde belli eder (kuşkusuz pek çok başka unsuru buna dâhil edebiliriz; bizi daha çok anlambilimsel işleyiş ilgilendiriyor).

Didier Anzieu “*biçimsel gösterenler*” (fr. signifiants formels) başlığı altında psişik kapsayanlar yeterince yananlamlandığında içeriklerin ortaya çıkabildiğinden söz eder. Öyleyse “*sözün resmi*” bir imge olarak çağrışımsal değere sahip bir yananlamdır. İçerikler aynı zamanda öz-gösterimseldir; kitap bağlamında ilk anda öz-göndergesel (gösterimsel) özellikte oldukları sanılsa da ortak duyuya bağlanan imge biçimidir, psişik niteliğine bu bakımdan uyar. Tüm bölüm başlıkları düzanlamlarının ötesinde birer imge değeriyle irdelenirler. Kelimelerin özneliyle (yazar ve toplum) ilişkileri bir bakıma “*kucaklayan temsiller*” (bkz: Chan 2004: 256) olarak kurulur. Bir başka anlatımla, biçimsel gösterenler görsel ya da işitsel olarak değil, dokunsal, motor ve duruşsal imgeler olarak kendilerini gösterirler. Özellikle kitapta gündeme gelen dokunsallık bir izlenim (‘*sözün resmi gibi*’), yani duyumsallık/duyumsama düşüncesi içermektedir. Sözcüklere “*renk ve güzellik*” katmak, içsellığe gönderme yapan “*derin ve gizemli dünya*” benzetmesi, kelimelerin bir ruhu olduğuna inanış, her yeni kelimededen anlık imgelerin doğuşu (Gaston Bachelard imgelerin özgünlüğünü anlaksallığa bağlar), canlanışı “*kelimelerin ruhuna, canlılığına, yaşadığına ve konuştuğuna*” tanık olmak biçimsel gösterenlerle yakınlaşmaktır: “*Bu canlanmış temsilleri gösterenlerle özdeşleştiriyorum. Bu gösterenlerden bazıları Didier Anzieu’nün biçimsel gösterenler adını verdiği şeyle yakınlaşıyorlar.*” (Chan 2004: 256). Böylelikle kelimeler aracılığıyla yazıya dönüşerek aktarılan kültürel içerik öznel bir başkalaşmayı da beraberinde getirir: “*Sözlü bir kültürden yazılı bir kültüre geçiş, beden baskınlığından ve grubun gerçekliğinden bireyin öznelleşmesine geçişi varsayar. (...) Ama her nerede olsun, neyi düşünsem onları yanımda buldum.*” (Oğuz 2020: 3).

Öyleyse “*Gelişi Güzel Kelimeler*”i hem bir öznel, hem dilsellik ve yapı, hem de ortak duyuş görüngüsünde bölümleyerek okuyabiliriz. Buna estetik bir boyut eklenir. “*Güzel*” kelimesinin ilk başta yer alması rastlantıyı bilinçli bir edime dönüştüren, hatta onu düzenleyimin bir unsuru durumuna getiren, aslında bilinçaltının özgür bırakılmasını imleyen bir uç da içerir. Dolayısıyla rastlantı ve güzel kelimelerinin anlamsal uçlarını göz ardı etmemek gerekir. Gösterenin gösterilen boyutunu: içeriğini olduğu kadar anlamını kavramanın koşulu bağlamı da göz önünde bulundurmaya bağlıdır. Kültürün anlambilimsel boyutu (ya da kültürel anlambilim) süreci böylelikle işlemeye başlar.

Bilindiği gibi “*rastlantı*” başlangıçta herhangi bir insan tasarımı ve yerleşik düzen dışında meydana gelen olayların anlatımı biçiminde anlaşılmahtaydı. Daha sonra rastlantıya farklı uçlar eklenir. Örneğin, rastlantı, sezgisel bir kavram gibi algılandığında olaylar öylesine gözlemlenmek yerine yorumlanırlar. Olumlu ya da olumsuz, onlara

anlam aranır. Yönelimsellikleri kavranılmak istenir. Bir dizi nedenselliğin etkisi olduğu düşünülür. Bir düşünür şunu değil de neden bu olayın meydana geldiğini sorgularken ortak duyuş, olayın gizemli yanını, gücünü, dünyanın olağan akışına etkisini rastlantıyla ilintili olarak sorgular, rastlantının olayların akışındaki payını sorunsallaştırır. Rastlantı ve gizemin yan yanılığı bu düzlemde gündeme gelir. Olay, neden ve niçin görüngüsünde anlaşılacak istense de gizli bir gücün etkisiyle büyümlü bir gerçeklik iç içe sokulur. Öznellik nesnellikle karışır: “*Kelimelerin (...) ne kadar derin ve gizemli dünyalara kapı araladığını (...) görmüş oldum.*” Kelimelerin arkasındaki büyümlü (gizemli) dünya görülmez bir kişiye, ayrıca ortak duyuşa (“...yüzyılları belki de bin yılları içine alan uzun zaman diliminde sözlü ortamlarda oluşan...”), “anonim” (Oğuz 2020: 3) bir varlığa nedenselliğini borçludur. Rastlantı burada bir öngörülemezlikten, insan istencinin dışında olup biten olarak değil, göstergenin saymacılığının tersine zorunluluk ölçütü karşısında belirginlik kazanır. Kelimeler, basmakalıplar ve kültürel yükleriyle rastlantıyı geçersizleştirirlerken anlamsal zenginlikleriyle sivrilir. Kültürel kelimelerin anlamsal yoğunluğu Saussure’ün söz ettiği saymacılık (rastlantsallık) özelliğini geçersizleştirir. Gösterilen gösterene baskın çıkar.

Yapıya gelince. Dizimsel eksenle belirlenen yapı alfabenin sırasını izler. Böylelikle yazar, yapıya parçalı (fr. fragmentaire) bir görünüm katar. Bu yapı biçimi Roland Barthes’ın özyaşamöyküsel bir anlatı biçimi olarak tasarladığı *Roland Barthes*’da benimsediği yapıyla benzeşir: “*Roland Barthes*’da yapının parçalı düzeni sıralıdüzensel bir saymacılığa tabidir: Yazar adlandırmaya başvurur ve alfabenin düzenini izler. (...) Parçalar az çok bir alfabe sırasına uygun olarak dizilirler”. Barthes, ansiklopedik bir sıra izler: “*Her tür sözbilimsel ‘gelişme’, gelişen konu düşüncesinden kaçınmak için bu parçaların her birine bir ad verdim ve bu adları (parçaları) alfabe sırasına göre sıraladım – bu yöntem herkesin bildiği gibi hem bir düzen hem de bir düzensizliktir, anlamdan yoksun bir düzen, düzenin sıfır derecesi.*” (Aktulum 2004:43).

Sözlük düşüncesi düzenleyim sorunu karşısına çıkarılan olası çözümlerden birisidir. Parçaları uç uca eklemek için harflerin sırasını izlemek saymaca bir düzene uymaktır: “*Alfabenin çekiciliği: Parçaları birbirine bağlamak için harflerin dizilişini benimsemek, dilin zaferini oluşturan (Saussure’ü de çok üzen) şeye güvenmek, teslim olmaktır: Keyfi olmaması gereken (çünkü herkes tarafından bilinir, tanınır ve üstünde anlaşmaya varılır) nedensiz bir düzen (her türden öykünmenin dışında kalan). Alfabe rahatlık, esenlik sağlar. (Parça başına bir kavram, kavram başına bir parça (...))*” (Aktulum 2004:43). Kitapta izlenen yöntem benimsenen böyle bir yapıya koşuttur. Barthes böyle bir yapıya öznel bir anlam yükler: Onun için, alfabenin sırasını izlemek kendini plandan, gelişim düşüncesinden, mantıksal bir düzenleyimden (Batı rasyonalitesinin dayatmaları olan) kurtarmaktır. Alfabe “*esenlikli*” (fr. euphorique) bir biçim sunar; çünkü parça başı bir düşünceye el atmak (Oğuz’un yaptığı gibi), düşünce başı bir parça ortaya çıkarmak, bunu yaparken de “*bin yıllık*” bir alfabenin sırasını izlemek bir mutluluk nedenidir. Nedensizlikle belirlenen alfabe tüm öteki yapılarla göre önceden belirlenmiş bir düzenden, anlamdan kendini kurtarmaya olanak sağlar. Barthes’ın kitabı kopukluklarla, kesintilerle, yeniden başlamalarla; süre(k)rillik yan yana eklemelerle ilerler. Barthes, yapıyı/göstereni sorunsallaştırırken Ö. Oğuz ağırlıklı olarak gösterileni sorunsallaştırır. Barthes, gösterene varoluşsal bir değer yükler: “*Yazar son düşüncesini sürekli olarak geciktirir, onun için her yeniden başlama yeni bir tat alma nedenidir.*” (Aktulum 2004: 44). Parça yazıda Barthes’ı büyüleyen başlangıçtır. Yeniden başlamak. Onun için parça yazı çoğul bir alan yaratmanın yolunu açar. Yeniden başa dönme, yeniden başa dönmenin hazzına kendini bırakma (biraz da Nietzsche’nin ebedi dönüş kavramına

çağrışım), çoğul bir alan yaratma figürlerini dışlamadan, Ö. Oğuz, yapının en küçük birimi olarak kelimeyi önce bir “güzellik” (arzu – “...kelimelerin ne kadar konuşmaya arzulu...”) sorunsalına indirger, onu öznellikten başka ortak duyuşla ilişkilendirerek kavrar. GÜZEL anlambirimi ile başlayan kitap SÖZ anlambirimiyle sonlanır: GÜZEL SÖZ. Barthes, rasyonel olandan öznel olana evrilir (aykırı biçimde); Ö. Oğuz, öznel olandan (“*Dede Korkut dilince söylemek gerekirse “adını ben verdim...”*”) ortak duyuşla yönelir.

Louis Hjelmslev, “*anlatım*” ve “*içerik*” arasında bir ayırım yaparken söz konusu kavramları da kendi içlerinde başka bir ayırımla belirleyerek tanımlar: “*Anlatımın tözü*” ve “*Anlatımın biçimi*”. Örneğin, konuşma dili müzik gibi aynı töze sahiptir, her ikisi de bu yönüyle işitsel yetimize yöneliktir. Ancak anlatım biçimleri farklıdır. “*İçeriğin tözü*” ve “*İçeriğin biçimi*”ne gelince. Birincisi anlamsal bir “*bulutumsuluk*” (fr. nébulosité) özelliğine sahiptir. Örneğin, bir cenaze töreninde “*insanın ölümlü olduğu*” düşüncesi içeriğin tözüne karşılık gelir. İçeriğin biçimi ise /yaşam/ ve /ölüm/ karşıtlığıyla açıklanır. Öyleyse “*içeriğin tözü*” dildışı kapalı bir göndergeye karşılık gelir. “*İçeriğin biçimi*” içeriğin tözünün dille yapılandırılmasıdır. “*Anlatımın tözü*” dilin anlamlı birimlere ayrılmasıdır; “*anlatımın biçimi*” anlamlı birimlerin yapılanmasıdır. Buna göre alfabenin sırasına uygun olarak her bölüm dizimsel ekseninde ortak duyuşun alanına giren özü (tözü) biçimlendirmeye dayanır. İçeriğin tözü “*ortak duyuşu oluşturan değerlerin korunması*”, bunun için de kelimelerin kültürel yüklerinin göz önünde bulundurulması iken içeriği kuran anlamlı birimlerin yapılanması içeriğin biçimine karşılık gelir. Ö. Oğuz’un kitabı böyle bir bölümlenmeye göre kavranır. Bu yapıyı “*tablosal bir okuma*” (fr. lecture tabulaire) modeline göre de kavramak olasıdır.

Groupe µ üyelerinin *Rhétorique de la poésie. Lecture linéaire, lecture tabulaire* (Şiirin sözbilimi. Çizgisel okuma, tablosal okuma) başlığı altında yaptıkları kuramsal tanımlamaların özgünlüğü soruna anlambilimsel yaklaşımda yatar: Şiir, yalnızca gösterenin alanını etkileyen süreçlerle değil, içeriğin biçimlerinin belirli bir yapılanmasıyla tanımlanır. Şiirin yeni ve fantazmatik bir evren görüşünü (fr. vision) düzenlemesine olanak sağlayan bu anlamsal etkilerdir. Böylelikle bir yandan dilbilim ve göstergebilim, diğer yandan çağdaş düşüncede giderek daha önemli bir yer tuttuğunu bildiğimiz estetik arasında bağlantı kurulur (Ö. Oğuz’un yapıtı hem dilbilim (kelimeler), hem göstergebilim (içeriğin alfabetik yapılanması) hem de estetik (güzel) arasında kurulan bağla ayırıcı özelliğini belli eder).

Tablosal okuma, bir bireşim hazırlamaya, ipuçlarını belirlemeye, öğelerin karşılaştırmalı bir çalışmasını yapabilmek için gerekli olan notları (anahtar kelimeler) almaya yarayan bir araçtır. Aynı kümede yer alan metinler ya da burada kelimeler ile ilgili bilgileri not edilerek bir tür tablo oluşturulur. Tabloda yer alan unsurların (kelimeler) değişmezleri, özgünlükleri, ayırıcı özellikleri not edilir. Ardından izlekler, kişiler, metinler arasında karşılaştırmalar yapılır. Bir araya getirilen, ilk anda ayrışık bilgiler birbirleriyle ilişkilendirilerek bir bireşime (fr. synthèse) varılmaya çalışılır. Göstergebilimsel ve anlambilimsel bir tutuma uygun olarak tablo, yatay ve dikey okunur. Öyleyse dizimsellik eksenini yataylığa ilişkindir. Ö. Oğuz tablosal bir okumanın beklentisine koşut bir yapı ortaya koyar. Alfabenin düzenine koşut çizgisel bir okumayla ortak duyuşun değişmezlerinin, belirleyici unsurlarının dökümünü ve sınırlı bir açılımını yapar (“*Kitapçığın adı bu nedenle Gelişi Güzel Kelimeler koydum*”). Tablosallık ise daha çok dizisel eksenine ilişkindir. “*Değiştirim sonucu birbirinin yerini alabilen ve aynı düzeye bağlanan birimler arasında kurulan dikey bağını*” olarak tablonun aynı zamanda dikey olarak okunmasına kapı aralar. Aynı kültürel içeriğin farklı biçimlerde ve çoğunlukla aynı ya

da benzer anlamda yinelenmesinin yolu budur. Kitabın her bölümü dizimsel ve dizisel eksen üzerinden okunabilir (kitaptaki folklorik içeriği algılamamanın koşulu budur). Dizimsel ekseninde, bir eşsüremlilik mantığına uygun olarak, her bir “*kültürel kelime*”nin sözlüksel ve kavramsal alanı kültürel yükleriyle iç içe belirlenir. Dizisel ekseninde bir unsurun yerini alan yeni unsurun konumundan söz edilir: “*Aç aynı zamanda “sevgiye aç”, “sohbete aç”, “ilme aç” veya “barışa aç” gibi kullanımlarda olduğu gibi “çok arzulu, çok istekli” anlamlarına da geliyor...*” (Oğuz 2020: 17). Bilindiği gibi bir göstergebilim ya da anlambilim araştırmacısı için dizimsel ve dizisel eksenler kitaba hem yapısal hem de içerik düzleminde bütünlük kazandırmanın en kestirme yoludur. Söz konusu eksenler yorum ilişkisiyle (Jean Starobinski’nin adlandırmasıyla, “*eleştirel ilişki*”) desteklenirler: “...*keşke her yerde ve her zaman böylesi açlarla karşılaşsak.*” (Oğuz 2020:17). Söylem böylelikle kipselleşir (fr. modalisation: sözceleme öznesinin sözcü karşısındaki tutumu). Özne değerlendirilmeler sözceleme öznesinin kimliğini, kelimelerle aktarılan gerçeklik karşısındaki psikik durumunu açıklar (“... *keşke New York’un, Londra’nın gökdelenleri kadar parklarını da taklit etseydik diye hayıflanmadan edemiyor*”) (Oğuz 2020:31). Alıcıyı odağa (“...*fırça ve boyaları dostlarıma uzattım*”) alan böyle bir kitapta iletişim şemasının temel unsurlarından birisine uygun davranılır. Kitap, tümüyle kültürel kelimeler yığınına ve anlambilimsel açılımlarına indirgenmeden söyleşimsellik (Emile Benveniste’in tanımladığı biçimiyle bir ben/sen/siz ilişkisi; “*yaşımı sizlerin alkışıyla Hak Teâlâ versin*”) ilkesine bağlı kalır.

“*Eleştirel ilişki*”nin izlediği “*eleştirel yol*” bir içsellik yasasına uygun olarak ardışık bir planlar dizisi biçiminde, farklı düzeylerde gerçekleştirilerek her plan (kesit ya da parça) için benzer bir yöntem üzerine oturtulur. Bir bakıma yazarın yaratım biçimi konusunda bilgileniriz. Betikbilimsel (fr. philologique) bir tutumla (artsüremlilik) metnin yapılanması, ardından tarihsel, kültürel göndermelerle (eşsüremlilik) kelimelerin tanımsal olarak özgülükleri betimlenir. Derrida’nın söylediği gibi, kelimelerin dağılımı (anlamsal çoğullukları), kökenselliklerine ilişkin belirlemeler, kelimelerin nesnel özelliklerinin “içkin” (fr. immanent) incelemesi, yarattıkları imgeler, anlambilimsel değerler, düzenleyimleri, kültürel yükleri ortaya konulur. Bu aşama Rastier’nin yorumsal anlambilim yöntemine uygundur. Son aşamada ise varoluşsal, toplumsal, psikolojik ve estetik boyut devreye sokulur. Starobinski, yorumsamacı tutumu tümüyle elden bırakmadan her kelimenin ayırıcı özelliğini kavramaya uğraşır. Bunu yaparken bir bakıma kelimelerin yapılarını söker, anlamsal çoğulluklarını belirler. Tıpkı Ö. Oğuz’un yapmaya çalıştığı gibi. Yaklaşımın doğasını kavramanın yolu göstergebilimsel olduğu kadar anlambilimsel bir görüngenye yerleşmektir.

Greimas’ın öncülük ettiği yapısal anlambilim sözlüksel sorgulamaları öne alır. Yapılan, bir bakıma bir metin kuramı bağlamında konumlanarak kelimenin anlambilimini irdelemektir. Greimas, kelimededen yola çıkarak önce yerdeşlik kuramına, ardından anlamsal ve izleksel çözümlemeye varır. Anlambirimcilerin ayırt edilmesi çözümlemenin ilk aşamasıdır (örneğin, sandalyeyi koltuktan, tabureden vb. ayırmanın yolu budur). Çoğunlukla sözlüklerdeki tanımlamalara yaslanan böyle bir yaklaşımda söz konusu şu bu kelimeye yüklenen anlamın en küçük birimleri belirlenir, karşıtları not edilir (yapısalcılık, göstergebilim, anlambilim karşıt unsurları öne alır). *Gelişi Güzel Kelimeler*’de her bölüm başında benzer bir ayırma işlemi karşımıza çıkar. Gönderge ise öncelikle sözlüktür. Rastgele birkaç altını yapalım: **AÇ**: “*Sözlüklerde düz anlamı “yemek yeme ihtiyacı olan” diye veriliyor, karşısına ise “tok” deniyor.*”; **GÜÇ**: *Sözlükler, “kuvvet”, “efor”, “takat” ve “potansiyel” kelimeleriyle eşanlamlı görüyor ve “bir etki yapma veya bir etkiye direnme yeteneği” olarak tanımlıyor.*” (Oğuz 2002: 17 ve 65).

François Rastier daha çok sözlükbirimlerle sınırlı kalan böyle bir yaklaşımı daha ileri götürmeye uğraşır. “*Yorumsal anlambilim*” adını verdiği yaklaşımda Greimas’ın daha çok kelimenin anlambirimcikleri üzerine odaklanan yaklaşımını metne, bir bütüncüye uygulanabilecek biçimde genişletir. Bütüncül olan (kısaca bütün) yerel olanı (parçayı) belirler anlayışına dayanarak anlamı kavramak çabasıdır, ona göre metnin genel anlamı birimlerin anlamlarını da belirler. Böylelikle yorumsal anlambilim, metin dilbilimi, belge betikbilimi, yapıtların yorumsaması arasında yeni bir ilişki kurar. Tarihsel ve karşılaştırmalı bir görüngüye yerleşilerek dilin kültürel bir oluşum olduğu anlayışını benimseyen yapısal anlambilim kültür göstergesibilimiyle yakınlaşır. Yapısal anlambilimin bir bireşimi olan bu yaklaşımda dillerin ya da metinlerin anlamları göstergeler olduğu kadar başka birimler arasındaki farklılıkların ürünü olarak görülür. Bağlam öne alınır. Ayrımsallığı önceleyen söz konusu yaklaşım “*değer*”i temel bir kavram olarak benimser. Değer, her birimin dizgedeki konumuyla (biçimsel ve anlamsal) belirlenir. Değer, yalın bir gösterge değil, göstergeler arasındaki ilişkilere bağlıdır. Öyleyse anlam yapısal bir ilkeye dayandırılmakla kalmaz, anlamı doğuran her birim genel dizge içerisinde değerlendirilir. Anlam ve anlamlama ayrımı da bu düzeyde gündeme gelir: Kelime, anlamını dizimde, dizim döneminde, dönem metinde, metin toplumsal bir pratikte başka metinler karşısında anlamını kazanır. Anlam (fr. sens) ne göndergeye ne de zihinsel temsillere indirgenemeyen bir nesnellik düzeyine ilişkindir. Birer anlambirimcik, anlambilimsel özellikler olarak çözümlenebilirler. Her biri dizgenin bir iyesidir, ayrı göstergeler olarak anlaşılmaslar. Anlamı belirleyen ise bağlamdır. Her mikroanlambirim makroanlambirime bağlıdır. Her anlambirim artık bir kelime olarak değil bir “*pasaj*” olarak algılanır. Pasaj, bir kesit yani parçadır. Anlambilimsel düzlemde tüm belirgin özellikler anlamsal biçimler oluşturacak tarzda yapılandırılır, birer izleğe dönüştürülürler. Anlamlı biçimler bir metinde olduğu kadar metinler arasında da dönüşerek yinelenir. Öyleyse *Gelişi Güzel Kelimeler*’i oluşturan her parçanın/pasajın başında tanımlanan unsurlar toplumsal bir uzlaşma ilkesine göre belirlenmiş anlamların bir yinelenmesidir. Her biri kendi içinde önce ayrı birer anlambirim olarak kullanılır. Her biri dizgenin (ortak duyuş) bir parçasıdır. Her kesitte karşımıza çıkan “kelime” anlam (sens) üzerinden irdelenir. Açılımları yapılarak kelime düzeyinin ötesine geçip ayrı birer izleğe dönüştürülür. Sözlük tanımlarından anlaşılacağı gibi her biri bu ya da başka bir bağlamda dönüştürülerek kullanıma elverişlidir.

Tüm göstergeler (kelimeler) sonuçta metne dönüşürler. Metin, bir türe bağlanır. Tür ise bir söylem biçimini belirler, her metin türüyle bir söylem biçimine bağlanır. Her metin bir bütüncüye göre yorumlanır duruma gelir. Bu aşamaları *Gelişi Güzel Kelimeler*’e uygulayabiliriz. Sözlüksel tanımlamalarla metinleşen kelimeler izlekleşirler (bkz: **İÇİNDEKİLER** bölümü). Söylem, bir “*söyleşimci deneme*” diye niteleyebileceğimiz, söyleyişle denemeyi buluşturan karma bir türe uygun gibidir, onların kodlarından beslenir. Tüm içerik “*kelimelerin gizemli dünyası*” biçiminde özetlenebilir (psikanalitik bakış açısıyla ya da Jean-Bellemin Noël’in adlandırmasıyla “*kelimelerin bilinçaltı*” – o, “*metnin bilinçaltı*”, der). Basmakalıplaşmış, uzlaşmış kelimeler kültürel yükleriyle ve deşikleriyle yinelenirler. Örneğin, kitapta atasözlerinin her izleğe bağlı olarak yinelenmesinin nedeni budur. Kitap, özneliği dışa vuran imlerle dolu olsa da aynı zamanda toplumsal bir pratiktir, yerleşik bir dayanağı (ortak duyuş) vardır: “*Atalarımız “her işin başı sağlık” diyerek iyi ve güzel şeylere teşekkürünü sağlık dileyen sözlerle ifade etmişler.*” (Oğuz 2020: 113). Yazar hem kendisiyle hem de alıcısıyla söyleşir, değerlendirmelere dalar.

Bu aşamada şu anımsatmayı yapalım: Metni değişik bileşenler üzerinden yorumlamak olasıdır. Örneğin, yorumsal anlambilim için izlek, anlambirimciklerin bir öbeklenmesidir. Kitaptaki her kesitin izlekselliği kesitlerin başında bildirilmiştir (bağ, bahçe, dert, ev vd.).

Diylektik anlatı düzeyi aktörleri, rollerini, işlevlerini içerir. İşlev aktörler arasındaki etkileşime karşılık gelir. Örneğin, *İyilik*, genel bir anlatımla “*barışçıl*” bir işleve sahiptir. Bir kelimeye/izleğe yüklenen tüm işlevle birer dizim olarak öbeklendirilirler. Her işlev karşıtıyla birlikte anılır.

Değindiğimiz gibi, söyleşimsellik düzeyi metnin tüm düzeylerinde anlamsal birimlerin kipselleştirilmesini açıklar. Sözcemele öznesi bu düzeyde tanımlanır. Örneğin: KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur (Kitabın kapakından). Kiplik bir “*evrene*” (özneliğe) ilişkindir: “*Folklor Araştırmacısı*” olarak yazarın (ya da sözcemele öznesinin) kendi düşünsel ve söylemsel yönelimini açıklar (alıcıyı böylelikle söyleminin doğasıyla kaynaştırır). Kitabın içerisinde ise tüm üstdilsel ya da üstsöylemsel düzeylerde sözcemele öznesinin varlığı açıklanır. O bir “*aktör*” ya da Greimas’ın adlandırmasıyla bir “*eyleyen*”dir (fr. actant).

Taktik düzeyi ise her düzeyde anlamsal birimlerin çizgisel düzenine ilişkindir. Kitap, çizgisel bir yapıya uyar. Alfabenin düzenine bağlıdır. Üstdil (fr. métalangage) ya da üstsöyleme (fr. métadiscours) gelince. Her kesit başında kültürel kelimelerin sözlüksel tanımları önce üstdile karşılık gelir, gittikçe sözcemele öznesinin varlığını belirginleştiren üstsöylemler araya girer: “**İYİLİK**: *Sözlükler, karşılık beklemeden yapılan yardım, hayır hasenat, lütuf, kerem, ihsan, inayet, atfet diye tanımlıyor.*” S. 78 “*Sanırım atalarımız karşılaşan bu durumlara rağmen “iyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir” atasözüyle iyilik etmekten vazgeçmeyin demek istemişlerdir.*” (Oğuz 2020: 78 ve 79).

Her üstdil, dili betimleyen bir dil biçimi olarak tanımlanır. Üstdil, bir kelime öbeği değil terimler öbeğidir. Çözümlemenin başlangıcıdır. Özel bir dilin, nesnenin, kelimenin vb. içerdiği bilginin aktarımıdır. Dil (burada kelimeler) üzerine yapılan tüm yorumlar, tanımlar üstdil sürecine işlerlik kazandırır. Anlamsal belirsizlik onunla ortadan kaldırılmak istenir. Üstdille neredeyse eş anlamda kullanılan üstsöylem dili içeren tüm unsurlar konusunda yapılan yorumlardır. Üstsöylemsel sözceler dar anlamda bir konuşan öznenin kullandığı sözceler konusundaki açıklamalar, yorumlardır. Konuşan özne, sözcemele durumuna göre bağlama uygunluğu onunla ölçer. Doğru bir iletişim kurma kaygısına bağlı olarak, söylemine onunla saydamlık kazandırır. Okunabilirliğin, okurla/alıcıyla yakınlaşmanın koşullarından birisi odur. Önsözün işlevi budur. Söylemin işleyişi, kuralları konusunda bir söylem olan üstsöylem, kitapta söylemi yalın bir göndergeselliğe, soğuk bir iletişim kurma yoluna sokmaktan uzaklaştırır. Yazar, yaratısı, işlevi, sınırları, beklentileri üzerine düşüncesini bildirerek yapıtının düşünsel, estetik temelleri konusunda da bilgilendirir. Bu yönüyle geleneksel alımlama kodlarını bir yana bırakır. Yapıt üzerinden alıcısıyla kendince bir “*iletişim alanı*” kurar: “*Kelimelerle sohbet serüvenimde dil varlığının özensiz veya rastgele anlamına gelen şekliyle “gelişigüzel” ortaya çıkmadığına; kültürün onu doğduğu andan itibaren iyi ve güzel eksenindeilmekilmek dokuduğuna bir kez daha inandım. Kitapçığın adını bu nedenle Gelişi Güzel Kelimeler koydum.*” (Önsöz).

Sonuç olarak. Roland Barthes, *Aydınlık Oda*’da (Camera lucida) “*studium*” ve “*punctum*” arasında ayırım yaparak fotoğrafın *noema*’sını belirlemeye uğraşır. “*Studium*”, bakanın bilgi vermeye dayalı fotoğraflar karşısındaki kültürel tutumu olarak tanımlanır. “*Punctum*” ise fotoğrafa bakanın bir anda dikkatini çeken, merakını uyandı-

ran, onu rahatsız eden ve ona tat veren bulanık bir ayrıntıdır. “*Studium*” her zaman kodlanmış (*studium*’un geldiği kültür, yazarlarla tüketenler arasında varılan bir anlaşmadır), “*punctum*” ise kodlanmamıştır. Barthes için fotoğrafın *noema*’sı “*bu oldu*”dur; ona göre “*her fotoğraf bir bulunmanın belgesidir.*” (Aktulum 2004: 270).

“*Resim*” sözcüğünü hemen başta kullanan “yazar M. Öcal Oğuz, Ankara, 2020” ile kitabın *noema*’sının (bu oldu; yazıldı) ne olduğunu bildirirken kültürel belleği ilgilendiren bir tür “*belge*” oluşturur. Gerçekten de her belgenin ayrı özelliği arasında şu temel unsurlar sayılır: Belge, bilgi aktarır. Alıcısına anlamlı bir bildiri taşır. Aktardığı bilgiler okunabilirlik koşullarına uygun olarak yapılandırılır. Bilgiler kayda alınır (kitap), yeniden üretilebilir, taşınabilir özelliktedir. Belge, bir bellek (hafıza) işlevi görür. Bildiriye onunla sürerlilik kazandırılır. Açıklayıcı (her kelimenin sözlük tanımı), betimsel (her kelimenin açılımı) ve kanıtlayıcıdır (“*Tarlaya ne ekersen o biter*” atasözünde görüldüğü gibi”) (Oğuz s. 113). Bir biçim, bir dolayım ve bir göstergedir. Somuttur (elimizde tuttuğumuz, okuduğumuz kitap), bir anlamı, statüsünü belirleyen toplumsal bir bağlamı (Türk kültürü) vardır. Çoğu zaman metinle imgeyi iç içe sokan kültürel bir nesnedir. Bir iletişim kurma yoludur, fikirler onunla taşınır. Bir bellek yeri olduğundan unutulmaya karşı bir dayanaktır. Geleceğin (“...onun gelecekte ihtiyaç duyulacağını sandığım zenginliğine tanıklık eden kelimeler”) (Oğuz 2020:3) bilgi gereksinimini sağlar. Anne Lehmans ve Vincent Liguète’e bakılırsa belge sürekli bir söyleşi uzamıdır. Kültürü, ortak belleği buluşturur. Belge, fiziksel bir kanıtlama aracıdır. *Gelişi Güzel Kelimeler* belgenin bu hemen akla gelen birkaç özelliğine uygun bir işlev yerine getirir. Anlamı (bildirisi) aynı zamanda onunla özetlenir. “*Kelimeler*” karşısında vericinin kültürel tutumu önce ve ağırlıklı olarak “*studium*”a karşılık gelir; çözümleme yoluyla çıkarılan tarihsel, toplumsal ya da kültürel anlamları gösterir. Kitabın öne çıkardığı budur. Tanınabilir simgesel bir dizgeye başvurmadan anlam üreten ve aktaran “*punctum*” ise daha çok “*resmi*” algılayan bakanın (okuyanın; toplumun, ortak duyusun vd.) bakış açısına ilişkindir. “*Punctum*”un etkisini kavramaya uğraşan alıcı/okur tüm bilgisini devreye sokandır. Yazarla okuru karşı karşıya getiren bu süreç dil ile üstdil karşılaşmasını da ilgilendirmektedir. Üstdil bir yöntemi zorunlu kılar. İşte bu yazıda okur olarak bizim dikkatimizi çeken ayrıntılar (*punctum*) konusunda (“*fırça ve boyları dostlarına uzattım (...) her biri bir fırça sürerek ...resmi tamamladı*”) evrensel geçerliliği kanıtlanmış bilimsel verilere yaslanarak sınırlı da olsa bir dizi çözümleme ipuçları vermeye, aynı verilerle bir kitabın kurgusunu, düşünsel getirisini, anlambilimsel yapılanmasını algılatmaya çalıştık.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Aktulum, K., *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Öteki, 2004.

Aktulum, K., *Folklor ve Metinlerarasılık*. Çizgi Yayınları, 2013.

Anzieu, D., *Les Enveloppes psychiques*, Dunod, 2003.

Barthes, R., *Camera Lucida*. (çev. Reha Akçakaya) Altıkkırbeş, 2011.

Benveniste, E. *Genel Dilbilim Sorunları*. YKY, 1995.

Chan, J., “Le jeu de transformation dans l’idéogramme”, *Revue française de psychanalyse*, 2004/1 (Vol. 68): 247-258.

Courts, J., *Analyse sémiotique du discours. De l’énoncé à l’énonciation*, Hachette, 1991.

Galissou, R., “Où il est question de lexiculture, de cheval de Troie, et d’impressionnisme”, *ÉLA*, 1995, n° 97, s. 6-31.

Greimas, A. J., *la Sémiotique Structurale*, PUF, 2002.

- Groupe μ , *Rhétorique de la poésie. Lecture linéaire, lecture tabulaire*, Seuil, 1990.
- Hamon, Ph., *Du Descriptif*, Hachette, 1993.
- Lehmans, Anne et Liquète, Vincent, “Le document dans une pragmatique sociale de l’information”, *Communication & langages*, 2019: 115-129.
- Ligas, P., “Registres, stéréotypes et charge culturelle des mots dans le discours sportif non normatif”, *ÉLA*, 2012/1 n°165: 13- 27.
- Iouri Lotman, I. ve Ouspenski, B., *Sémiotique de la culture russe*, l’Age d’Homme, 1990.
- Noël, J.B., *Vers l’inconscient du texte*, PUF, 1992.
- Pruvost, J., “Lexique et vocabulaire : une dynamique d’apprentissage”, *ÉLA*, 1999, n° 116: 395-419.
- Rastier, F., *Sémantique interprétative*, PUF, 2009.
- Silva, M., La lexiculturologie... en didactologie des langues-cultures, *Synergies Portugal* n°1 – 2013: 69-89.
- Starobinski, J., *la Relation Critique*, Gallimard, 2001.
- Vardar, B., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, 2007.
- Yücel, T., *Yapısalcılık*, Can Yayınları, 2015.
- Zufferey, S., ve Moeschler, J., *Initiation à l’étude du sens, sémantique et pragmatique*, Sciences Humaines Editions, 2012.